УДК 378.147.016:338.48:811’23
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-22

Інна ЯКУШЕНКО,
orcid.org/0000-0003-4941-9411
старший викладач кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) innayakushenko2022@gmail.com

Олена ПРИХОДЬКО,
orcid.org/0000-0002-8732-3659
старший викладач кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) olenaprykhodko@ukr.net

ПРІОРИТЕТНІСТЬ КОМПОНЕНТІВ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ДИЗАЙНЕРІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ЗВО В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

У статті описується проблема формування іншомовної комунікативної компетентності як основи іншомовної комунікативної культури у студентів - дизайнерів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання. Підкреслюється важливість формування фахових та загальних компетентностей спеціальності. визначення пріоритетних компонентів формування іншомовної комунікативної компетентності під час навчання іноземної мови онлайн допоможе як викладачу, так і студентам отримати бажаний результат Проводиться детальний аналіз наукових праць низки зарубіжних і вітчизняних вчених щодо вивчення проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності. Розглядається походження понять «компетентність», «еталонна модель компетентності», «комплекс професійних компетентностей», «концепція компетентності», «іншомовна комунікативна компетентність», «культурна компетенція» та відмінності між ними. Детально розглядаються запропоновані компоненти іншомовної комунікативної компетентності та звертається увага на їх особливості та відмінності. Для оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання виокремлюються пріоритетні компетенції, надається характеристика кожної та пропонуються прийоми їх відпрацювання на заняттях з іноземної мови. Особливу увагу приділено вивченню саме лінгвістичного, соціокультурного, соціолінгвістичного, стратегічного, дискурсивного, та соціального компонентів іншомовної комунікативної компетентності. Підсумовується, що формування іншомовної комунікативної компетентності є передвісником цілісного утворення особистості, яка має складну структуру та низку компонентів і виступає як взаємодія і взаємопроникнення різних компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію в повсякденній та професійній сферах. Пріоритетність компонентів іншомовної компетенції під час навчального процесу буде залежати від умов навчання та вмотивованості як викладача, так і студентів.

Ключові слова: *компоненти іншомовної комунікативної компетентності, фахові та загальні компетентності, прийоми, онлайн навчання.*

Inna YAKUSHENKO,
orcid.org/0000-0003-4941-9411
Senior Lecturer at the Department of Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnytskyi, Ukraine) innayakushenko2022@gmail.com

Olena PRYKHODKO,
orcid.org/0000-0002-8732-3659
Senior Lecturer at the Department of Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnytskyi, Ukraine) olenaprykhodko@ukr.net

PRIORITIZATION OF COMPONENTS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN STUDENTS-DESIGNERS OF THE FIRST (BACHELOR'S) LEVEL OF HIGHER EDUCATION AT A TECHNICAL UNIVERSITY IN ONLINE LEARNING

The article describes the problem of forming foreign language communicative competence as the basis of foreign language communicative culture in students - designers of a technical university of the first (bachelor's) level of higher education in the conditions of online learning. The importance of forming professional and general competencies of the speciality is emphasized. A detailed analysis of scientific works by a number of foreign and domestic scientists on the problem of forming foreign language communicative competence is carried out. The origin of the concepts of «competence», «reference model of competence», «complex of professional competencies», «concept of competence», «foreign language communicative competence», and «cultural competence» and the differences between them are considered. The proposed components of foreign language communicative competence are considered in detail and attention is drawn to their features and differences. In order to optimize the development of foreign language communicative competence in students of a technical university of the first (bachelor's) level of higher education in the context of online learning, priority competencies are identified, each is described and methods of their development in foreign language classes are proposed. Particular attention is paid to the study of linguistic, sociocultural, sociolinguistic, strategic, discursive and social components of foreign language communicative competence. It is concluded that the formation of foreign language communicative competence is a sign of a holistic personality formation, which has a complex structure and a number of components and acts as an interaction and interpenetration of various competencies, the level of formation of which allows the future specialist to effectively carry out a foreign language, and therefore interlingual, intercultural and interpersonal communication in everyday and professional spheres. The priority of the components of foreign language competence during the learning process will depend on the learning environment and the motivation of both the teacher and the students.

Key words: *components of foreign language communicative competence, professional and general competencies, techniques, online learning.*

Постановка проблеми. Інтеграція України у європейський та світовий освітній простір зумовлює нове бачення основної мети вивчення іноземних мов у вищих закладах освіти. В освітньо-професійній програмі спеціальності «Дизайн» констатується, що освітня програма в рамках університетських підписаних угод щодо європейської науково-освітньої інтеграції надає змогу майбутнім бакалаврам пройти стажування за кордоном та включає в себе програму академічної мобільності. Загальні компетентності, які набуваються під час вивчення курсу іноземної мови, включають здатність спілкуватися іноземною мовою. До фахових компетентностей відноситься здатність застосовувати знання українського і зарубіжного мистецтва та дизайну в художньо-проектній діяльності. Отже, головною метою вивчення іноземної мови студентами спеціальності «Дизайн» технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти є формування необхідної іншомовної комунікативної компетенції у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах. Проблема оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів-дизайнерів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання спонукає детально зрозуміти її наповнення та основні елементи щодо методично- коректної організації навчального процесу та проведення занять з іноземної мови. Ми вважаємо, що визначення пріоритетних компонентів формування іншомовної комунікативної компетентності під час навчання іноземної мови онлайн допоможе як викладачу, так і студентам отримати бажаний результат.

Аналіз досліджень. У психолого-педагогічній літературі компетентність розглядається як категорія оцінна, що характеризує людину як суб'єкта певного виду діяльності і забезпечує досягнення успіхів. При цьому оцінюються такі компоненти, як структура знань і умінь, ціннісні орієнтації, ставлення до діяльності, її результативність і здатність до її удосконалення. Іншими словами, компетентність – це стійка готовність і здатність людини до діяльності зі «знанням справи». Останнє залежить від «таких п'яти основних елементів: глибоке розуміння суті завдань і проблем, які розв'язуються; наявність досвіду у даній сфері; уміння обирати засоби і способи діяльності, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і привносити корективи у процес досягнення мети». В основному під таким кутом зору розглядається компетентність у працях І. Ф. Ісаєва, І. А. Зязюна, О. Є. Ломакіна, В. В. Нестерова, І. П. Підласого, В. А. Сластьоніна, В. М. Ягупова та ін. (Кухта, 2008: 27).

У вітчизняній педагогічній науці активно розробляються «еталонні моделі компетентності» та «комплекс професійних компетентностей» підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти. На особливу увагу заслуговує нещодавно розроблена «концепція компетентності» як провідна ідея для сучасної національної системи освіти, суть якої полягає в тому, що «…система освіти тільки тоді може вважатися ефективною, коли її результатом буде компетентна особистість, котра володіє не тільки знаннями, моральними якостями, але й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи здобуті знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність» (Кухта, 2008: 28).

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування структури і змісту іншомовної комунікативної компетентності як основи комунікативної культури студентів-дизайнерів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання та визначення пріоритетності тих компонентів, які на наш погляд, є вагомі під час навчання студентів онлайн.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукової літератури засвідчує, що проблемі іншомовної компетентності присвячена значна кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: Є. М. Верещагіна, І. А. Зимньої, В. Г. Костомарова, Є. І. Пассова, С. Г. Тер-Мінасової, Л. В. Щерби. У педагогічній літературі немає одностайності у визначенні поняття «компетентність». Загалом появу терміну «компетентність» стосовно мови і комунікації у понятійному апараті цілого ряду гуманітарних наук (філософії, педагогіки, психології, лінгводидактики, соціології) пов'язують з іменем відомого зарубіжного вченого Н. Хомського. У його концепції вивчення мов зустрічаємо такі поняття: «граматична компетентність», «мовна здатність» (linguistic competence), «мовне застосування», «мовна активність» (linguistic performance) (Кухта, 2008: 29), тоді як поняття «комунікативна компетенція», вперше застосоване Д. Хаймзом, означає знання, яке забезпечує індивідові можливість здійснення функціонально спрямованого мовленнєвого спілкування (Шмідт, 2009: 142). Подальші дослідження здійснювалися у напрямі розширення, уточнення поняття «іншомовна компетентність», а також його структурування. До прикладу, С. Савіньон визначала комунікативну компетентність як здатність функціонувати у реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетенція повинна пристосуватися до прийому великої кількості інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру. При цьому вона робить акцент на успішності іншомовної комунікації, яка залежить як від готовності і бажання комуніканта йти на ризик висловлювати свої думки іноземною мовою, так і від його винахідливості щодо уміння користуватися власним словниковим запасом та відомими йому граматичними структурами для передачі повідомлення. На її думку, важливу роль в іншомовній комунікації відіграють невербальні засоби (жести, міміка, інтонація), а лінгвістична правильність при усій її важливості може розглядатися у якості одного з компонентів іншомовного комунікативного обміну (Кухта, 2008: 30).

Педагоги-дослідники трактують поняття «іншомовна комунікативна компетентність» та його структуру по-різному. Так, Н. Бідюк розглядає «комунікативну компетентність як широкий діапазон комунікативних каналів та змісту, який наявний у носія мови, його здатність на основі цього змісту та своїх намірів вибирати із мовних і соціальних навичок відповідні засоби передачі вербальної та невербальної інформації». Т. Вольфовська тлумачать іншомовну комунікативну компетентність як «необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус» (Деркач, Олендр, 2012: 243).

На нашу думку, на увагу заслуговують праці М. Кенела і М. Свейна, які в моделі іншомовної комунікативної компетентності ***виокремлюють чотири компоненти компетенції***:

1) граматичну компетенцію – рівень засвоєння комунікантом граматичного коду, включаючи словниковий запас, правила правопису і вимови, словотворення і побудови речень;

2) соціолінгвістичну компетенцію – уміння доречно використовувати і розуміти граматичні форми у різних соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних функцій (опису, повідомлення, переконання, запиту інформації тощо);

3) дискурсивну компетенцію, або компетенцію висловлювання – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби;

4) стратегічну компетенцію – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрозі зриву комунікації у випадку «недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів» (Кухта, 2008: 31). Пропонуємо також думку інших науковців, а саме

І. Л. Онуфрієва та Л. А. Онуфрієва. «Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції передбачають здатність слухати, розуміти, розмовляти і передавати інформацію іноземною мовою. Комунікативна компетенція є метою і результатом навчання, який стає реальним лише за наявності сформованої лінгвістичної компетенції та високої вмотивованості студентів» (Шестель, Старинець, Заїка, 2019).

Так, у своїй статті О. Миколюк дуже ретельно провів аналіз щодо складових іншомовної комунікативної компетенції, які запропоновані різними дослідниками. Нашу увагу привернуло дослідження Я. Ека, який виділяє такі компоненти іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістичний, соціокультурний, соціолінгвістичний, стратегічний, дискурсивний, та соціальний. *Лінгвістична* компетенція передбачає знання вокабуляра та граматичних правил. *Соціолінгвістична* компетенція включає в себе вміння використовувати та інтерпретувати мовні форми відповідно до ситуації або контексту. *Дискурсивна* компетенція трактується як здатність породжувати дискурс, тобто використовувати та інтерпретувати форми слів і значення для створення текстів, володіння навичками організації мовного матеріалу у зв'язний текст. Володіння *стратегічною* компетенцією передбачає використання вербальної і невербальної комунікативних стратегій з метою компенсації нестачі знань граматичного коду, при необхідності посилення риторичного ефекту повідомлення або паузи в комунікації. Під *соціокультурною* компетенцією розуміють знання студентів національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови (їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії і культури країни) і способів користуватися ними у процесі спілкування. *Соціальна* компетенція трактується як бажання і готовність взаємодіяти з іншими, вміння керувати ситуацією (Миколюк, 2013).

З появою міжкультурної дидактики виникає нова термінологія і відбувається уточнення взаємозв'язку між комунікативною компетенцією та усвідомленням деяких аспектів національної культури. У такий спосіб з'являється поняття «культурна компетенція», яке відображає зумовленість комунікації національною культурою і якому протиставляється «інтеркультурна (міжкультурна) компетенція», яка передбачає здатність взаємодіяти, спілкуватися у міжкультурному контексті. Інтеркультурна компетенція розглядається як частина іншомовної комунікативної компетентності і визначається як здатність адекватно і гнучко поводити себе у ситуаціях зіткнення з діями, позиціями та очікуваннями представників інших культур (Кухта, 2008: 32).

Висновки. Отже, на нашу думку для оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів технічного ЗВО першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в умовах онлайн навчання на заняттях з іноземної мови пропонується приділяти увагу формуванню лінгвістичної, соціокультурної, дискурсивної та стратегічної компетенціям.

1. Лінгвістична компетентність представляє собою систему внутрішньо засвоєних комунікантом знань (правил) функціонування іноземної мови і проявляється у їх використанні в мовленнєво-розумовій діяльності. Наповнення словника студентів-дизайнерів відбувається під час виконання лексико – граматичних вправ та читання фахових текстів.

2. Дискурсивна компетенція трактується як здатність породжувати дискурс, тобто використовувати та інтерпретувати форми слів і значення для створення текстів, володіння навичками організації мовного матеріалу у зв'язний текст. Виконання проблемних завдань, опис постерів та картин, створення презентацій допомагає студентам удосконалювати мовну компетенцію.

3. Соціокультурна компетенція має на увазі знання студентів національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови (їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії і культури країни) і способів користуватися ними у процесі спілкування. Її важливо враховувати під час створення міжнародних дизайнерських проектів та презентацій.

4. Стратегічна компетенція – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрозі зриву комунікації у випадку «недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів». Моделювання ситуацій щодо поводження та спілкування під час проблемних ситуацій, тренування вживання ключових фраз.

Таким чином, формування іншомовної комунікативної компетентності є передвісником інтегративного утворення особистості, яка має складну структуру та низку компонентів, і на нашу думку, виступає як взаємодія і взаємопроникнення різних компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію. Визначення пріоритетів компонентів іншомовної компетенції під час навчання буде залежати від умов навчання та вмотивованості як викладача, так і студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач Г. С., Олендр Т. М. Формування англомовної професійної компетенції у студентів історичних факультетів ВНЗ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2012. Вип. 30. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15629/1/43_Derkach_Olendr.pdf (дата звернення: 23.02.2023)

2. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 4. URL: https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/issue/view/28 (дата звернення: 19.02.2023)

3. Миколюк О. П. Структура іншомовної комунікативної компетентності сучасного фахівця. *Освітній процес: погляд зсередини*: зб. наук. праць VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 груд. 2013 р. Дніпропетровськ. 2013. 72 с. URL: http://www.confcontact.com/2013-obrazovatelnij-process/2_mikolyuk.htm (дата звернення: 19.02.2023)

4. 4. Шестель О., Старинець О., Заїка О. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців сфери обслуговування. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2019. Вип 26, Том 2. DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195909

5. Шмідт В. В. Етапи формування іншомовної лексичної компетенції студентів немовних спеціальностей. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Педагогіка.* 2009. Вип. 95, Т. 108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2009_108_95_28. (дата звернення: 19.02.2023)

REFERENCES

1. Derkach H. S. (2012). Formuvannia anhlomovnoi profesinoi kompetentsii u studentiv istorychnykh fakultetiv VNZ [Formation of English-speaking professional competence among students of history faculties of universities]. Naukovi *zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriia : Filolohichna. – Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Series: Philological*, 30. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15629/1/43_Derkach_Olendr.pdf [in Ukrainian].

2. Kukhta I. V. (2008). Inshomovna kompetentnist u konteksti formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv u protsesi vyvchennia inozemnoii movy [Foreign language competence in the context of the formation of students' communicative culture in the process of learning a foreign language]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu. – Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute*, 4. Retrieved from https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/issue/view/28 [in Ukrainian].

3. Mykoliuk O. P. (2013). Struktura inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsia. [The structure of foreign language communicative competence of a modern specialist]. Proceedings from: *Osvitnii protses: pohliad zseredyny: zb. nauk. prats VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 17–18 hrud. 2013 r. – Educational process: a view from the inside: coll. of science Proceedings VI International science and practice conference (Dnipropetrovsk, December 17–18 2013.* Retrieved from http://www.confcontact.com/2013-obrazovatelnij-process/2_mikolyuk.htm [in Ukrainian].

4. Shestel O., Starynets O., Zaika O. (2019). Zasoby formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia [Means of formation of foreign language communicative competence of service specialists]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*. 26, Vol. 2. DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195909 [in Ukrainian].

5. Shmidt V. V. (2009). Etapy formuvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentsii studentiv nemovnykh spetsialnostei [Stages of formation of foreign language lexical competence of students of non-language specialities]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Pedahohika –Scientific works of Petro Mohyla Black Sea State University Ser.: Pedagogy*, 95, Vol.108. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2009_108_95_28. [in Ukrainian].